

Cengiz Akçay, *Yaşlılık ve Emeklilik: Kavramlar, Kuramlar, Sorunlar*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2015, 280 s.

Değerlendiren: Hamza Kurtkapan

Dünyada 65 yaş üstü nüfusun 2050 yılında iki milyarı aşacağı, ülkemizde ise 25 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir (UNDESA, 2015). Bu demektir ki 30 yıl içerisinde ülkemizde her dört kişiden biri, 65 yaşını doldurmuş olacaktır (TÜİK, 2017). Teknoloji ve sağlık alanında gelişmelere bağlı olarak nüfusun giderek yaşlanmasına sebep olan bu durum Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde daha hızlı olacağı düşünülmektedir. Ülkemizde bahsedilen demografik dönüşüm beraberinde ekonomik ve sosyal sorunları da getirmekte (Baran, 2018) ve yaşlılığı önemli bir çalışma alanına dönüştürmektedir. Ancak Türkiye’de bu alanda yeterli çalışmanın bulunmadığı bilinmektedir. Yine de son yıllarda Türkiye’de yaşlılık üzerine yapılan çalışmalarda kısmen bir artış görüldüğü söylenebilir (Otrar ve Kurtkapan, 2015; Tufan, 2014). Yaşlılık üzerine yapılan çalışmalardan biri olan Cengiz Akçay’ın bu kitabında Dünya’dan ve Türkiye’den demografik veriler paylaşılarak konunun önemi ortaya konulmaktadır.

Akçay’ın, gelişim, yaşlılık, yaşam boyu öğrenme ve emeklilik alanlarında çalışmaları bulunmaktadır. Yazar özellikle emekliliğin sosyal boyutları hakkında uzmanlık düzeyinde birikime sahiptir. Türkçe literatürde emeklilik ve yaşlılığı sosyal yönleriyle değerlendiren ilk telif eserlerden biri sayılabilecek *Yaşlılık ve Emeklilik (Kavramları, Kuramlar ve Sorunlar)* isimli kitabı yazmıştır. 2015 yılında Pegem Yayınlarından çıkan kitapta, yaşlılık ve emekliliğe hazırlık ile yaşlılık algısı genel olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca emekliliğe ve yaşlılığa hazırlığın bireysel ve toplumsal imkânlarıyla ilgili tespitler sunan kitap, genç, yetişkin veya yaşlı tüm bireylerin ilgisini çekecek niteliktedir.

@ Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. hamzakurtkapan@nevsehir.edu.tr

Türkçe literatürde yaşlılık ve emeklilik üzerine kuram ve kavramları da içeren bu eser, kısa bir giriş, on bölüm ve kaynakçadan oluşmaktadır. Çalışmasının ilk bölümlerinde, yaşlanma ve yaşlılık biliminin son yıllarda artan önemi akıcı bir dille ifade edilmektedir. İlk bölümünde dünya nüfusundaki demografik dönüşümü gösteren bir dizi istatistiksel veri yer almaktadır. Yazar, ikinci ve üçüncü bölümlerinde yaşlılık sosyolojisini çeşitli kavram ve kuramlar çerçevesinde ele almakta ve yaşlılığın olumsuzluk içeren yönlerine dikkat çekmektedir.

Biyolojik yaşlanmadan önce toplumsal yaşlanmanın geldiğinin açıkça vurgulandığı dördüncü bölüm sonrasında yaşlanmanın toplumsal sorunları, Çanakkale’de yapılan bir alan araştırmasının verileriyle değerlendirilmektedir. Kitap, emeklilik sürecinde aile yaşamının anlatıldığı, kuşaklar arası ilişkilerin, ailedeki değişimlerin yaşlılara etkilerinin değerlendirildiği beşinci bölümle devam etmektedir. Kitabın son bölümlerinde, çalışan yaşlılar ve emeklilik kurumunu, ekonomik ve sosyal açıdan ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Kitap, sosyal bilimlerde yer alan yaşlılık çalışmaları ile ilgili kavramsal ve kuramsal birikimi Türkçe literatüre aktararak, yaşlılık sosyolojisinin ülkemizde gelişimine katkı sağlamaktadır. Ancak kitapta *yaşam döngüsü* gibi bazı temel kavramların yeteri kadar açıklanmaması önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Yazar, yaşlılığın tanımını yaptığı bölümde, biyolojik ve psikolojik yaşlanmanın, toplumsal yaşlanmadan etkilenmesinin doğallığından bahsetmekte ve yaşlılığın toplumsal boyutlarına vurgu yapmaktadır (ss. 9-12). Kronolojik olarak yaşlılığın hangi yaşta başlamasının yeniden gözden geçirilmesinin gerektiğini belirten yazar, yaşlılığı, bilim ve teknolojideki gelişmeler, ölüm ve doğum oranlarındaki düşüş, göç, aile yapısındaki farklılaşma gibi etmenlerle ilişkilendirmektedir (s. 20).

Yaşlılık sosyolojisindeki psiko-sosyal kuramların incelendiği bölümde kuramlar, kronolojik sıraya göre tasnif edilmiştir. Kuramların ilk kuşağında (1949-1969 arası) etkinlik, geri çekilme, modernizasyon ve alt kültür kuramlarının yer aldığı, 1975 ile 1985 yılları arasındaki ikinci dönemde ise süreklilik, değişim, yaşam seyri, yaş tabakalaşması ve yaşlanmanın politik ekonomisi gibi yeni kuramsal bakış açılarının ortaya çıktığı belirtilmektedir (ss. 27-79). Yazar, kitapta on beş kuramın temel sayıltılarını ve eksikliklerini inceleyerek alana büyük katkı yapmasına rağmen eleştirel kuram ile politik ekonomik kuramlara çok az yer vermiştir.

Yazar, yaşlılığın toplumsal sorunlarını, yaşlılığın toplumda yanlış algılanışını, yaşlıların rol ve statüsündeki değişmelerini, emeklilik sorunlarını, uzayan yaşam sürelerinin aile ve ilişkilerine olumsuz etkilerini ve yaşlılıkta yalnızlık gibi konu-

ları etrafıca ele almıştır (s. 80). Kitapta yaşlılığın evrensel özellikleri ve yaşlılara karşı geliştirilen tutumlar hakkında değerlendirmelere de yer verilmektedir. Yaşlı insanların; toplumsal imajı, soyutlanma, yalnızlık, bağımlılık, değişime karşı olma ve unutkanlık gibi olumsuz sıfatlarına dikkat çekilmektedir (s. 95). Yazar, yaşlılığın toplumsal bir inşa oluşunu yaşlılıkla ilgili kalıp yargılar üzerinden kanıtlamaya çalışmaktadır (s. 87). Yaşlılık, yaşlanma ve emeklilik ile ilgili bilgi yetersizliği ve yanlış yorumlamanın, olumsuz algıları tetiklediği belirtilmektedir. Yaşlılıkla ilgili olumsuz bakış açısının genelde yaşlılığı sadece tıbbi bir sorun olarak görmekten kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Toplumun yaşlılık hakkında doğru bilgilendirmenin, yaşlıların *kişilik* ve *kendilik algısını* kuvvetlendireceği ve onu, etkileşimde güçlü ve etkin kılacağı ileri sürülmektedir (s. 100).

Cengiz Akçay, aile ilişkilerinin artan yaşam sürelerine bağlı olarak dört kuşağı da içinde barındıran bir çerçevede değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır. Aile ilişkilerinde, yakınlık-uzaklık, birliktelik-ayrılık, açıklık-gizlilik gerilimine değinilen kitapta, yaşlıların yakınlarından şikâyetçi olabildiklerinden ve ihmal edildiklerinden muzdarip olup bunu dillendirdikleri de belirtilmektedir (s. 114).

Yaşlılıkta bireysel gelişim, yaşamın geç yıllarındaki fiziksel görünüm, zihinsel kapasite, kişilik özellikleri ve bunlardaki değişimler incelenmiştir (s. 127). Akçay, son dönem çalışmalardan hareketle bu değişikliklerden biri olan unutkanlık, yaşlanmanın kaçınılmaz sonucu olmadığını belirtmektedir (s. 145). Tıpkı kullanılmayan kaslarda kuvvet kaybının yaşanması gibi kullanılmayan bellekte de zamanla unutkanlık olacağını söyleyerek *yaşlılık ve unutkanlık* çağrışımının geçersizliğine atıf yaparak yaşlılığın aslında bir tür *bilgelik* olduğuna değinmektedir (s. 155).

Kitabın sekizinci bölümünde Çanakkale ilinde 368 bireyle yapılmış yaşlılık profili araştırmasına yer verilmiş ve bu çalışmada, yaşlıların; demografik özellikleri, konut durumları, ev yaşamları, başlıca gereksinimleri, sosyal güvence durumları ve kurumsal bakım tercihleri değerlendirilmiştir (s. 175). Akçay, bu profil araştırmasıyla yaşlıların temel sorunlarını ortaya koymayı ve hizmet sağlayıcılarına öneriler sunmayı amaçlamaktadır (s. 176).

“Yaşlı çalışanlar” başlıklı dokuzuncu bölümde yazar, emeklilik yanında yaşlı çalışan olgusunun bilimsel olarak ele alınmasının, gelecekte çalışma hayatı ile ilgili sorunların çözümünde son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Saçların ağardığı bir dünyada yaşlanan bir iş gücünden daha çok bahsedileceğini belirtmektedir (s. 187). Yapılan bir çalışmada, yaşlı personelle ilgili tutumların olumlu olduğu vurgulansa da yazar, gelecekte yaşlı personel çalıştırmak istememenin anlamını sorgulamaktadır.

Yazar, emekliliğin; ekonomik, toplumsal ve bireysel anlamlarını inceledikten sonra emekliliğe bir süreç olarak yaklaşmaktadır (s. 204). Emeklilik sürecinde gelirdeki düşüşün, emeklinin toplumsal statüsünü düşürdüğü, yaşlı açısından toplumsal sıkıntı ve özellikle uyum güçlüğü yarattığı belirtilmektedir. Yaşlılığa hazırlığın önemini ortaya koymaya çalışan, yaşlılık ve yaşlanmaya ait bilgi yetersizliği ve yanlış yorumlanmanın önüne geçmek isteyen yazar, yaşlılığa hazırlığın, bireysel ve toplumsal imkânlarıyla ilgili çeşitli öneriler geliştirmektedir. İlk olarak yaşlılığa hazırlığın orta yaşlardan itibaren geçerli bir süreç olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca yaşlılık ve yaşlanmaya ait bilgi yetersizliğinin ve yanlış yorumlamaların önüne geçilmesinin bu anlamda önemli olduğu ifade edilmektedir (s. 207).

Günümüzde eğitimin sürekliliği bağlamında yaşlıların kendilerini geliştirmelerini sağlayacak fırsatlar hazırlanmasına vurgu yapılmaktadır (s. 224). Yaşlılığa hazırlık önerileri arasında yeni bir dil veya enstrüman çalmayı öğrenmenin bellek sorunlarını, bunama hastalığını engellediği üzerinde durulmaktadır. Yaşlıların boş zamanlarının planlaması, sağlık ve sosyal alandaki değişimlere uyum sağlamaları yönünde eğitilmeleri önerilmektedir. Yazar, emekliliğe hazırlık eğitiminin nasıl verileceği ile ilgili somut öneriler geliştirmeye çalışmaktadır (s. 231). Bu çerçevede yaşlılara mali planlama eğitimi, işe hazırlık eğitimi, ikinci bir alanda eğitim görme gibi öneriler sunulmaktadır. Bu eğitimlerin bir çıktısı olarak yaşlı bireylerin kendilerini daha fazla gerçekleştirecekleri belirtilmektedir (s. 242).

Eserde, yaşlılığı bir fırsat penceresi olarak değerlendirmenin imkânına değinilmektedir (s. 254). Yaşlılık dönemi ile ilgili kuşku ve endişeler, yaşlılık veya geç yetişkinlik denilen dönemde özel ve yeterli hazırlığın olmamasına bağlanmaktadır. Türkiye’de hızla artan yaşlı nüfusun üretime yönelik faaliyetlerinin desteklenmesinin ekonomiye katkı sağlayacağı belirtilmektedir. Yaşlı çalışanların sayısının iş piyasasında giderek artmasının kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktadır.

Türkiye’deki bazı çalışmalar ve demografik verilerden hareketle yazar, yaşlılığı ve emekliliği, kuramsal ve kavramsal düzeyde okuyucuya tanıtarak yaşlılık konusunda çalışan araştırmacı ve politika uygulayıcılara rehber kaynak sunmaktadır. Örneğin; kitaptaki Çanakkale’de ikamet eden 65-75 yaş aralığındaki yaşlı bireylerin ilişkilerinin incelendiği profil araştırması, çalışmacılara yol gösterici niteliktedir. Yaşlılık gibi sosyal politika konusunun uygulamalı bir araştırmayla desteklenmesi, kitabı, salt kuramsal bir çalışma olmaktan kurtarmaktadır. Bu durum da kitabı güçlü kılmaktadır.

Yaşlılık ve emekliliği, sosyal psikolojik boyutuyla değerlendiren bu kitapta, konu sıralaması yapılırken en azından yaşlılıkta bireysel gelişim ve zekâ gibi mikro

konuların yaşlılığın, toplumsal ve ekonomik gibi makro boyutlarının ele alındığı bölümlerden önce verilmesi kitaba akışkanlık kazandırabilirdi. Ayrıca kitapta son dönemde gerek Ankara ve İstanbul gerekse diğer illerde yapılan bir kısım proje ve araştırmaların yer almaması bir eksiklik olarak görülmektedir. Son olarak yazarın yaşlılığı, tıbbi ve sağlık anlamında tek boyutlu ele alan araştırmalarla ilgili haklı eleştirisi, onu, yaşlılığın sosyal boyutuna vurgu yaparken yaşlılığın fiziksel ve tıbbi boyutunu ihmal ettiği eleştirisinden kurtaramamaktadır. Bunlarla birlikte kitabın, iyi bir yaşlılık ve emeklilik sürecine hazırlık ile ilgili eğitime yönelik temel ipuçlarını içerdiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Baran, A. G. (2018). *Demografya I, temel gerontoloji*. A. Canatan, E. Özmete, (Ed.). Ankara: Hedef CS Basım Yayın, s. 60-77.
- Otrar, M. ve Kurtkapan, H. (2015). Nicel Araştırma: İstanbul'da yaşlıların mevcut durumu. M. Şentürk ve H. Ceylan (Ed.). *İstanbul'da yaşlanmak İstanbul'da yaşlıların mevcut durum araştırması* (ss. 128-129). İstanbul: Açılım Kitap.
- TÜİK. (2017). *Hayat tabloları 2014-2016*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2018, <http://www.tuik.gov.tr>
- Tufan, İ. (2014). *Türkiye'de yaşlılığın yapısal değişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2015). *World Population Ageing 2015 (ST/ESA/SER.A/390)*. New York: United Nations.